

”Från Arkivet”

I denna serie plockar vi fram personer och levnadsöden, berättelser och händelser som satt spår i Älvdalen, Särna och Idres historia.

På Besparingskogens kontor i Särna finns ett gediget arkiv med material från Särna- Idre Besparingsskog.

I Särna finns dessutom Särna Skogsmuseum, Lomkällan. En resurs för bygden med bland annat foton och material från en outtömlig källa. I denna artikel har Stig Ericsson, som arbetar på skogsmuseet, bidragit med foto och textmaterial.

Två av många betydelsefulla personer i Särnas historia.



Gråbergs Per Persson, mannen bakom den unika vandrande kreatursmarknaden från norska gränsen till Leksand.



Stutt Olov Olson, byggde upp Särna såg, den största privata arbetsplatsen i Särna. Under 1970-talet såldes sågen till Domänverket. 1985 brann den ned till grunden men byggdes upp igen. Senare etablerade Siljan Golvfabrik i lokalen. Golvfabriken råkade även den ut för en brand, förra året, och kommer troligen ej att byggas upp i Särna igen.

Har du också något att berätta? Hör av dig med tips till Anna Dahlgren! Kontaktinfo hittar du på baksidan av tidningen.

Delar ur Särnas historia

Stig Ericsson på Särna Skogsmuseum, Lomkällan, låter oss denna gång ta del av bitar ur Särnas historia - från stenålder till modern tid.

De äldsta gjorda fynden i området tillhör den sk yngre stenåldern (2500-1800 f. Kr) och består av två till tre skafthålsyxor, eller de så kallade stridsyxorna. Ett exemplar har påträffats vid den gamla Jämtvägen, där den passerar Fuluälven strax norr om Strupvallen. En annan yxa, något mindre, är funnen vid samma väg men vid övergången av Fjätälven.

Några fynd av bosättningar från den här tiden har ej påträffats. Däremot har ett 100-tal fynd av tillfälliga boplatser runt Särnasjön observerats och dokumenterats. Med största sannolikhet är det lämningar efter tillfälliga besök av jägare och fiskare, som vandrat efter älv- och ådalarna på jakt efter föda. Tillgången på mat var säkerligen god, särskilt fisk och fågel.

Från bronsåldern har inga fynd gjorts. Däremot finns flera fynd från järnåldern.

Tre spjutspetsar från ett gravröse på Fulufjället, strax intill Njupeskar, har på-

träffats och är daterad från tiden 400-500 e.Kr. Ett 93 centimeter långt svärd är funnet vid Foskån. På Brossön i Särnasjön intill Särna Skogsmuseum, uppges att man år 1831 vid odling grävde upp några små kullar, varvid påträffades kol och aska, samt en urna med en sax. Fynden är troligen från vikingatiden, men kan vara äldre. 1995 påträffades ett skafthålsämne på Brossön av en anställd på skogsmuseet.

Vid Trygåsens fäbod, 20 kilometer nordost om Särna kyrkby, har forskare från Umeå universitet konstaterat att odling av korn och hampa alternativt humle, har förekommit kring 900-talet. Första gången Särna nämns i skrift är i en skriftlig urkund från kung Håkons tid 1378. Ett kvarts sekel senare besöker biskop Sigurd i Hamar Särna bygd, som ligger öster ut i biskopsdömet, för att göra syn angående rågången mellan Sverige och Norge.

I Särna socken finns idag ett 60-tal kända järnframställningsplatser. Åtta ug-

Järnvägen: Bilden är från 1927 när den sista delen av rälsen läggs ut vid Särna Järnvägsstation. Invigning i augusti 1928. Foto: Ellen Wahlström



Så här såg Särna by ut vid senare delen av 1940-talet. Bilden är tagen från gamla hoppbacken. Vet du vad som är vad? Svaret hittar du lägst ned på sidan. Foto: Adolf Östergren. Fotomontage Stig Ericsson.

nar är daterade varvid den äldsta är från 1200-talet. Sveriges sista ”blåsning” av myrjärn i blåsterugn genomfördes i Särna på 1870-talet vid den sk Skrullblästan.

Särnaborna var ej särskilt intresserad av att vidareförädla råvaran järn utan ofta lät man Älvdals- och Limabor utföra den sysslan. Ofta byttes järnet mot färdigsmidda föremål som till exempel liar, vilka senare såldes i Norge. Särskilt ofta for man till marknaderna i Röros och Elverum, men även till Trondheim förekom handel.

Som bekant införlivades Särna med Sverige (Danmark) då Kaplanen Daniel Beskovius från Älvdalen år 1644 fick order av Drottning Kristina att inta området. Först 1751 blev det definitivt klart var gränsen kom att gå eftersom Särna ”glömdes” bort vid freden i Brömsebro 1645.

1734 besökte Linné Särna två gånger på sin Dalaresa.

Linné beskriver på sin dalaresa den besvärliga transporten mellan Åsen och Särna. Först under 1850-talet anlades en kärrväg genom skogen.

Att sången om Mors Lilla Olle är en sann historia vet säkert de flesta, händelsen inträffade 1851 i Särnaskogarna. Men att han emigrerade till USA 1869 är mindre känt. Olle, eller Jon Erson som hans riktiga namn var, blev farmare i det stora landet i väst.

Skogsavverkningarna började försiktigt komma igång under 1860-talet med de så kallade Dimensionskontrakten, de minsta träden som fick avverkas skulle vara 13 tum 11 alnar upp, 33 centimeter i diameter 6.6 meter upp!

Den kanske viktigaste händelsen var när Storskiftet blev klart 1894, pengar kom i omlopp på ett helt annat sätt än tidigare, skogsarbetare kom hit och fick arbete och många skogsbolag etablerades.

Handelsfirman Engzelius har betytt mycket för utvecklingen i området under den här tiden. Firman organiserade transporter och vägunderhåll mellan Falun och Röros. Magnus Engzelius byggde den största träbyggnaden mellan Falun och Röros i Särna, byggnaden var 44 meter lång, men under 1930-talet brann stora delar ned. Det som återstår är nuvarande Magnehill. Området kring kyrkan kallas fortfarande för ”Engzeliuströa”.

En annan viktig person för utvecklingen i Särna var ”SlaktarPer”, Gråbergs Per Persson. Bland annat genomförde han under många år den sk ”Drefta”. Han gick från Särna till höstmarknaderna runt Siljan med hundratals kor som han sålde. Han köpte sedan upp hästar som behövdes i skogsbruket varefter han vandrade tillbaka till Särna. Resan tog fyra till fem veckor. 1928 upphörde vandringarna därför att då var järnvägen klar till

Särna och SlaktarPer kunde transportera djuren på ett lättare sätt. Järnvägsbygget var delvis privatfinansierad med pengar från Särna Jordägare. Samma år erövrade SärnaHedlund OS-guld på 5-milen i S:t Moritz, 13 min före andre man.

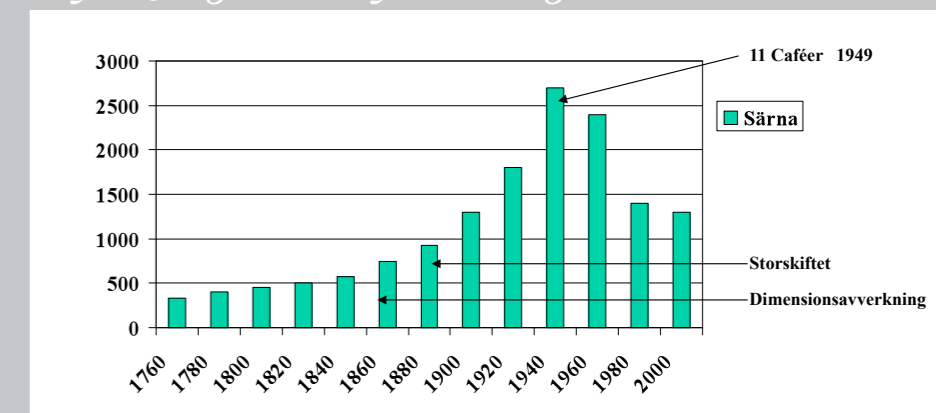
Flest invånare hade Särna år 1949 då cirka 2 700 personer var folkbokförda här, ändå var inte alla så kallade ”Bolackare” (tillfälliga arbetare) medtagna. Utan överdrift fanns under vinterhalvåret minst 3 000 personer i Särna. Inte för inte var det lönsamt att hålla elva caféer och andra matställen igång samtidigt.

Mekaniseringen i skogsbruket fick till följd att arbetstillfällena minskade drastiskt i skogsbruket och de flesta skogsbolagens kontor flyttade från orten under 1980-90-talen. Kvar är Besparingskogen och Sveaskog (före detta Domänverket).

Idag är det servicenärings av olika slag som ger sysselsättningar av varierande grad, där turismen är en viktig gren som förhoppningsvis får en större del i framtiden.

Stig Ericsson

Befolkning i Särna församling 1760 - 2000



Befolkningsgraf Stig Ericsson.

Svar: 1. Järnvägen, 2. Skomakar Grp, 3. Trättsluga/bodhus, 4. Gästst, 5. Kyrkan, 6. Skolan, 7. Hedlunds.